

Kommittédirektiv

Barnets rätt att komma till tals i familjerättsliga frågor

Beslut vid regeringssammanträde den 3 juli 2025

Sammanfattning

En särskild utredare ska analysera hur barnets ställning och stödet till barnet i mål om vårdnad, boende och umgänge kan stärkas. Utredaren ska också överväga om en tillfällig företrädare för barn bör kunna utses i frågor hos socialtjänsten. Syftet med uppdraget är att analysera hur barnets bästa och barnets rätt att komma till tals i familjerättsliga frågor kan tas till vara på ett bättre sätt.

Utredaren ska bl.a.

- med beaktande av principen om barnets bästa bedöma om barnets rätt till stöd eller att komma till tals kan stärkas,
- ta ställning till om det bör införas en rätt för barnet till ett eget juridiskt biträde,
- ta ställning till om barnets rätt till stöd och information hos socialtjänsten och under domstolsprocessen i frågor om vårdnad, boende och umgänge bör förbättras,
- ta ställning till om en tillfällig företrädare för barn bör kunna utses när det gäller insatser för barn inom socialtjänsten och enligt lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, och
- lämna nödvändiga författningsförslag.

Uppdraget ska redovisas senast den 24 augusti 2026.

Behovet av en utredning

Barnets ställning och rätt att komma till tals

För regeringen är det en prioriterad fråga att stärka barnets rättigheter och se till att barnets bästa beaktas i alla beslut som rör barn. Detta arbete bedrivs brett och berör olika politikområden, inte minst familjerätten. Efter förslag i propositionen Tryggare hem för barn (prop. 2024/25:10) ändrades föräldrabalken den 1 januari i år i syfte att stärka skyddet för barn mot våld och andra kränkningar. Genom lagändringarna har risken för att barnet far illa fått en särskilt framträdande plats vid bedömningen av vad som är bäst för barnet i frågor om vårdnad, boende och umgänge. Det har också förtydligats att barnets bästa går före rätten till umgänge med en förälder som barnet inte bor tillsammans med. Vidare har domstolarnas tillgång till beslutsunderlag för bedömningen av om ett barn riskerar att fara illa förbättrats genom en skyldighet att i vissa svårbedömda fall hämta in ett sakkunnigutlåtande från en legitimerad psykolog.

Även på socialtjänstens område arbetar regeringen för att stärka barnets rättigheter. Detta kommer bl.a. till uttryck i den nya socialtjänstlagen (2025:400) som nyligen antogs av riksdagen efter förslag av regeringen i propositionen En förebyggande socialtjänstlag – för ökade rättigheter, skyldigheter och möjligheter (prop. 2024/25:89). På förslag av regeringen har dessutom barnets rättigheter stärkts i frågor som rör placering i skyddat boende, se propositionen Stärkta rättigheter för barn och vuxna i skyddat boende (prop. 2023/24:31). I december 2023 tillsatte regeringen en utredning som bl.a. ska lämna förslag som stärker barnrättsperspektivet vid vård enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (dir. 2023:160). Därefter har utredningen fått ett utökat uppdrag och förlängd utredningstid (dir. 2024:114). Utredningen har lämnat delbetänkandet Att omhänderta barn och unga (SOU 2025:38). Uppdraget ska slutredovisas senast den 30 januari 2026.

Utgångspunkten är att familjen är den grundläggande enheten för ett barn, och barnets föräldrar har det primära ansvaret för att barnets behov och rättigheter tillgodoses. Detta gäller även då föräldrarna inte lever tillsammans med varandra. I de fall föräldrarna av olika anledningar inte kan enas är det dock nödvändigt att myndigheter och domstolar kan fatta välgrundade beslut utifrån principen om barnets bästa. Frågor om vårdnad, boende och umgänge hanteras av flera olika aktörer, främst socialtjänsten och de allmänna domstolarna. Eftersom utgångsläget är att föräldrarnas gemen-

samma beslut gäller i frågor som rör barnet är det förklarligt att vårdnads mål handläggs som ett tvistemål mellan föräldrarna när de inte är överens om vad som är bäst för barnet. I en sådan process finns det dock en risk att barnets egen röst inte hörs, trots att det är barnet som står i centrum för prövningen.

Barnets rättigheter kommer till uttryck i bl.a. FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) som sedan den 1 januari 2020 gäller som lag i Sverige. En av de grundläggande principerna i barnkonventionen är att det som bedöms vara barnets bästa ska beaktas i första hand vid alla beslut som rör barn (artikel 3). Även barnets rätt att uttrycka sin åsikt och höras i alla frågor som rör barnet är en grundläggande princip i barnkonventionen (artikel 12). Principen om barnets bästa och rätten att komma till tals kommer även till uttryck i föräldrabalken (se bl.a. 6 kap. 2 a och 2 b §§). Det yttersta ansvaret att ge stöd och skydd till barn och unga som behöver det ligger på socialnämnden, som ska verka för att barn växer upp under trygga och goda förhållanden.

Barnet och barnets behov ska alltid stå i centrum vid hanteringen av familjerättsliga frågor. Reglerna om vårdnad, boende och umgänge ska vara utformade för att säkerställa barnets bästa och för att minska risken för att barnet kommer till skada i en vårdnadsprocess. Det är barnets rätt till sin förälder och inte förälderns rätt till barnet som ska vara avgörande vid bedömningen. Det är viktigt att barnet känner att det får komma till tals och att det får stöd under en vårdnadsprocess. Detta gäller inte minst barn som är utsatta för eller upplever våld i någon form. Uppgifter om våld i olika former är vanligt förekommande i vårdnads mål. Det är också angeläget att motverka att barnet dras in i föräldrarnas konflikt.

Flera barnrättsorganisationer har framfört att de ser brister i barns rätt att komma till tals i socialtjänstens vårdnadsutredningar och därmed även i domstolen. De har också framfört att barn inte får den information eller det stöd som de behöver i samband med processer om vårdnad, boende och umgänge. Intervjuer med barn har visat att de alltför ofta inte känner sig lyssnade på. Se t.ex. redogörelser för intervjuer i betänkandet Förbättrade möjligheter för barn att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen (SOU 2023:40). När det gäller vårdnadsprocesser berättar barn att de har svårt att förstå varför de inte blir lyssnade på när de berättar att de exempelvis inte vill träffa en förälder och det finns uppgifter om våld. När ett beslut om umgänge har fattats mot barnets vilja kan barnet ha svårt att förstå

beslutet. Barn berättar även att de gärna vill ha ett ombud i domstol när beslut ska fattas om t.ex. umgänge (se SOU 2023:40 s. 168).

Efter att Sverige lämnat in sin kombinerade sjätte och sjunde periodiska rapport till FN:s barnrättskommitté lämnade kommittén i sin tur i mars 2023 sina sammanfattande slutsatser och rekommendationer. Barnrättskommittén rekommenderar Sverige att bl.a. se över lagstiftningen i föräldrabalken för att säkerställa tillräckliga garantier för att ett barnrättsperspektiv beaktas vid tvister mellan föräldrar, däribland rätten för barnet att höras. Kommittén rekommenderar att Sverige överväger att ge barn rätt till ett eget ombud, separat från föräldrarna.

För att barn som befinner sig i utsatta situationer och som saknar stöd från vårdnadshavare eller andra vuxna ska kunna få sin röst hörd i kontakter med myndigheter, har regeringen satsat på en försöksverksamhet med oberoende barnombud i civilsamhällesorganisationer. Ett oberoende barnombud kan ge barnet stöd och stärka barnets röst och delaktighet i kontakten med myndigheter. Därutöver har det nyligen efter förslag av regeringen införts en möjlighet för barn att få offentligt biträde i mål om vårdnadsöverflyttning (prop. 2024/25:10).

Frågan om huruvida barnet ska ha rätt till någon form av biträde eller ombud i ett mål om vårdnad, boende eller umgänge har övervägts i flera utredningar. Ett förslag på en sådan reglering lämnades redan i betänkandet Barnets rätt 3 Om barn i vårdnadstvister – talerätt för barn m.m. (SOU 1987:7). Förslaget ledde inte till lagstiftning (se prop. 1994/95:224). Detsamma gäller ett förslag som lämnades i promemorian Utövandet av barns rättigheter i familjerättsprocesser (Ds 2002:13).

På senare tid har två utredningar kommit till olika slutsatser i frågan om att införa ombud eller biträde för barn. I betänkandet Se barnet! (SOU 2017:6) bedömdes att det inte fanns tillräckligt starka skäl för att införa en möjlighet till ombud för barn, bl.a. eftersom en sådan möjlighet kan leda till att barnet dras in i föräldrarnas konflikt i ännu större utsträckning än i dag. I betänkandet Förbättrade möjligheter för barn att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen (SOU 2023:40) gjordes bedömningen att barn bör ha en möjlighet att få en starkare processuell ställning och tilldelas ett eget juridiskt biträde. Enligt utredningen gäller detta bl.a. i mål där det finns anledning att anta att vårdnadshavarna inte kan bevaka barnets intresse eller att barnet har

utsatts för våld eller på något annat sätt har eller kan komma att fara illa. Utredningen anser att den frågan bör utredas. Detta rekommenderar även Jämställdhetsmyndigheten, se myndighetens rapport Sätt barnen i centrum för tvisten om deras liv (2023:12).

Tillfällig företrädare för barn

I SOU 2023:40 anges det att det finns ett behov av att underlätta möjligheten att förordna en tillfällig företrädare för barn i ärenden och mål där barnet och barnets vårdnadshavare, eller någon annan rättslig företrädare för barnet, har intressekonflikter eller där det annars finns skäl att anta att barnets företrädare inte kan bevaka barnets intressen. Barn som inte själva är processbehöriga kan i en sådan situation ha stora svårigheter att initiera ärenden för att få vissa insatser eller visst stöd och har även svårigheter att överklaga beslut och på andra sätt utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen. Sådana problem kan aktualiseras inom socialtjänstens område. Utredningen föreslår därför bl.a. att möjligheterna att förordna en tillfällig företrädare för barn utreds.

Utredningens förslag ligger i linje med FN:s barnrättskommittés generella kommentar nummer 14 där det anges att det i situationer där barnets åsikter står i konflikt med företrädarens åsikter bör finnas en procedur som gör så att barnet kan kontakta en myndighet som vid behov kan ordna en separat företrädare åt barnet, exempelvis en god man.

Uppdraget att se över hur barnets ställning och stödet vid vårdnadsprocesser kan stärkas

I ett mål om vårdnad, boende eller umgänge är det föräldrarna som är parter. Parterna får som utgångspunkt lägga upp sin argumentation och åberopa den bevisning som de själva vill. Barnet är inte part i målet och för därmed inte någon egen talan. Barnet får enligt föräldrabalken höras i en vårdnadstvist inför domstolen om särskilda skäl talar för det och det är uppenbart att barnet inte kan ta skada av att höras. Av förarbetena framgår att särskilda skäl att höra barnet exempelvis kan finnas om barnet under vårdnadsutredningen har gett uttryck för en bestämd uppfattning i vårdnadsfrågan (prop. 1981/82:168 s. 78). Det är dock mycket ovanligt att denna möjlighet att höra barn i domstol kommer till användning.

Rätten har en skyldighet att se till att frågor om vårdnad, boende och umgänge blir tillräckligt utredda. Innan rätten avgör ett mål eller ärende om

vårdnad, boende eller umgänge ska socialnämnden ges tillfälle att lämna upplysningar. Om nämnden har tillgång till upplysningar som kan ha betydelse för frågans bedömning, är nämnden skyldig att lämna dem till rätten. Rätten kan även ge socialnämnden eller något annat organ i uppdrag att utse någon att utföra ytterligare utredning. Om det inte är olämpligt, ska den som utför utredningen höra barnet och redovisa barnets åsikter för rätten samt lämna förslag till beslut. Regleringen är avsedd att säkerställa att domstolen får det underlag som behövs för att domstolen ska kunna ta hänsyn till barnets vilja. Detta är i dag det viktigaste sättet som uppgifter om barnets uppfattning förs in i vårdnadsmalet. Barnets åsikter ska i målet tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.

Barnet bör också få nödvändig information och stöd under en pågående vårdnadsprocess. Barnets behov varierar beroende på barnets ålder och mognad och hur omständigheterna i övrigt ser ut. För många barn finns ett behov av att även efter avslutad domstolsprocess ha någon som kan förklara vad domstolen har kommit fram till och varför. Detta gäller särskilt när domstolens bedömning av vad som är till barnets bästa inte överensstämmer med barnets egen uppfattning. Barnet kan vid mottagandet av ett sådant besked behöva ha någon som kan trösta och stötta, inte minst då barnet självt redan innan beslutet kan befinna sig i en utsatt situation.

I många fall finns en eller båda föräldrarna där som barnets stöd under vårdnadsprocessen. Samtidigt kan en förälder själv befinna sig i en så ansträngd situation att det är svårt för honom eller henne att tillgodose barnets behov av information och stöd. Att ha en pågående vårdnadstvist kan innebära en långvarig känslomässig påfrestning för både barn och föräldrar. Det kan därför behövas ett direkt stöd till barnet från samhället både hos socialtjänsten och under en domstolsprocess.

Det är viktigt att reglerna, och inte minst deras tillämpning, säkerställer att barnets uppfattning hämtas in på ett lämpligt sätt och att barnets åsikter beaktas i tillräcklig utsträckning. Ett välfungerande sätt för inhämtandet av barnets åsikter kan även bidra till att minska konfliktnivån mellan föräldrarna. Barnet bör vidare erbjudas det stöd i processen som han eller hon behöver, utifrån principen att lika fall ska behandlas lika och att alla barn har samma rättigheter. Det finns anledning att utreda hur det nuvarande regelverket fungerar i dessa avseenden och överväga behovet av åtgärder för

att stärka barnets ställning. Sådana åtgärder kan utformas på olika sätt och ta sikte på olika delar av förfarandet.

En åtgärd som bör övervägas är att ge barn ett juridiskt biträde i vårdnads-mål. Förutom att lyfta fram barnets uppfattning i domstolsprocessen skulle ett sådant biträde kunna ha i uppgift att se till att barnet får nödvändig information och det stöd som barnet kan vara i behov av. Biträdet skulle även kunna bistå med att lyfta fram barnets perspektiv vid diskussioner om samförståndslösningar. Även alternativa åtgärder för att tillgodose barnets behov i dessa situationer kan vara tänkbara.

Om en rätt till ett juridiskt biträde för barn föreslås uppkommer vissa avgränsningsfrågor att ta ställning till. En fråga är om ett sådant biträde ska kunna utses i alla mål eller enbart vissa. Det kan också vara så att ett biträdes roll bör se olika ut i olika typer av mål, t.ex. utifrån barnets ålder och mognad. Andra frågor är när i processen ett biträde ska utses, vem som ska kunna utses till biträde och vilka särskilda kompetenskrav som ska ställas på biträdet. Ytterligare en fråga som behöver övervägas är hur kostnaderna för biträdet ska finansieras. Utgångspunkten bör vara att domstolen ska ha möjlighet att kontrollera skäligheten i biträdets ersättningsanspråk och att föräldrarna, i egenskap av parter i målet, har det primära ansvaret för kostnaderna, samtidigt som tillgången till domstolsprövning säkerställs.

Rätten till ett juridiskt biträde förutsätter inte att barnet även ges talerätt och blir part i målet. Exempelvis gavs barnet inte någon talerätt när barnet och dess vårdnadshavare nyligen fick rätt till offentligt biträde vid prövningen av överflyttning av vårdnaden om barnet till en särskilt förordnad vårdnadshavare (se prop. 2024/25:10). Det finns dock situationer där barn har talerätt. I mål och ärenden enligt socialtjänstlagen och lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga har barn talerätt i frågor som rör barnet. Det hänger samman med att barnet då är motpart till det allmänna. Om barnet har fyllt 15 år, har han eller hon även rätt att själv föra sin talan. Barn yngre än 15 år har inte ansetts mogna att föra talan på egen hand (se prop. 1994/95:224 s. 44).

Det bör göras en bedömning av om barnet bör ges talerätt även i vårdnads-mål och hur en sådan rätt i så fall bör utformas. För att en talerätt för barnet ska införas i vårdnads-mål bör det krävas att starka skäl talar för det. Frågan om talerätt aktualiserar flera svåra frågor som behöver särskilda övervägan-den. Det handlar bl.a. om huruvida det ska gälla någon åldersgräns för

talerätten och om talerätten ska inkludera en rätt för barnet att initiera en process genom att väcka talan vid domstol. Andra viktiga frågor är om en sådan talerätt även i övrigt ska vara helt fristående från föräldrarnas respektive yrkanden i målet och om den bör omfatta alla frågor som kan väckas i ett vårdnadsmål, eller enbart vissa.

Fokuset vid bedömningen av om barn bör ges talerätt och rätt till ett juridiskt biträde bör vara vad som är till barnets bästa. Analysen bör innefatta vilka fördelar och nackdelar som åtgärderna skulle kunna ha för barnet. Vid bedömningen bör beaktas vilket behov det finns av talerätt och juridiskt biträde för att säkerställa att barnets perspektiv synliggörs i processen. Det bör dessutom beaktas om dessa åtgärder skulle kunna bidra till att stärka förutsättningarna för att rättens ställningstagande ligger mer i linje med barnets bästa, liksom vilka effekter ett införande av talerätt och rätt till biträde skulle få för handläggningen av vårdnadsmålen. En alltför komplicerad och utdragen process där handläggningstiderna förlängs i onödan kan få negativa effekter för barnet.

Utgångspunkten bör även fortsättningsvis vara att barnets åsikt hämtas in på ett sätt som inte försätter barnet i en situation där han eller hon behöver ta ställning i konflikten mellan föräldrarna. Barnets rätt att framföra sina åsikter är en möjlighet för barnet, inte en skyldighet. Detta bör beaktas när utredaren bedömer om talerätt och en rätt till juridiskt biträde för barn bör införas, eller om barnets rätt att komma till tals i stället bör stärkas på något annat sätt.

Ett alternativ kan vara att ge barnet en utsedd stödperson som stödjer barnet under och efter en vårdnadstvist, men som inte agerar rättsligt i själva domstolsförhandlingarna. En sådan stödperson skulle kunna ha till uppgift att ge barnet information och stöd, och se till att barnet får komma till tals under processen. Stödpersonens uppgifter skulle därmed likna de uppgifter som oberoende barnombud har men vara specifikt kopplade till en pågående vårdnadsprocess. Det finns redan i dag en möjlighet för socialnämnden att utse en kontaktperson för ett barn under vissa förutsättningar och en stödperson skulle på ett liknande sätt kunna utses av socialnämnden. En fråga är vilka uppgifter som stödpersonen i så fall ska ha och under vilka förutsättningar som en stödperson ska kunna utses.

I och med att socialnämnden i dag är den som samtalar med barnet vid en vårdnadstvist bör det även övervägas om det stöd och den information som

barnet behöver skulle kunna tillgodoses vid t.ex. samtal som socialnämnden för med barnen. En sådan lösning skulle innebära att färre personer behöver involveras i ärendet och därmed även att barnet inte behöver samtala med ytterligare en person.

Det står utredaren fritt att överväga andra lösningar som kan stärka stödet för barnet och barnets rätt att komma till tals när en vårdnadsprocess pågår. Fokus ska ligga på att se till att barn får sina rättigheter tillgodosedda och att det finns någon där som kan ge barnet nödvändig information och stöd. Om flera åtgärder föreslås bör det vara tydligt hur åtgärderna förhåller sig till varandra, i vilka situationer de olika åtgärderna är tänkta att tillämpas och åtgärdernas effekter.

Utredaren ska därför

- analysera i vilken utsträckning det nuvarande regelverket tillgodoser barnets behov av stöd och rätt att komma till tals vid handläggningen av frågor om vårdnad, boende eller umgänge,
- med beaktande av principen om barnets bästa bedöma om barnets rätt till stöd eller att komma till tals kan stärkas,
- ta ställning till om det i så fall bör ske genom att det införs en rätt för barnet till ett eget juridiskt biträde, eller om det bör ske på något annat sätt,
- bedöma vilka särskilda krav på kompetens och lämplighet i övrigt som ska ställas på juridiska biträden, om en rätt till juridiska biträden föreslås,
- ta ställning till om det bör införas en talerätt för barn i vårdnads mål och hur den i så fall bör utformas,
- ta ställning till om barnets rätt till stöd och information hos socialtjänsten och under domstolsprocessen i frågor om vårdnad, boende och umgänge bör förbättras, och
- lämna nödvändiga författningsförslag.

Uppdraget att se över hur barnets rätt att komma till tals vid medling kan stärkas

Domstolen ska i mål om vårdnad, boende och umgänge verka för att föräldrarna når en samförståndslösning om det inte är olämpligt med hänsyn till målets karaktär och övriga omständigheter. En samförståndslösning ska alltid vara förenlig med barnets bästa. I ett fall där en samförståndslösning inte går att nå med domstolens hjälp men där det ändå bedöms finnas ett

utrymme för föräldrarna att komma överens, kan rätten ge en medlare i uppdrag att medla mellan föräldrarna.

En medlare ska ha relevant utbildning och yrkeserfarenhet och vara lämplig för uppdraget. Det finns inte någon på förhand bestämd metod för hur en medling ska gå till. Hur medlarens arbete ska bedrivas får medlaren i stället, i samråd med domstolen, bedöma från fall till fall. En medlare har, till skillnad från socialnämnden, inte rätt att prata med ett barn utan vårdnadshavarnas samtycke. Om en vårdnadshavare motsätter sig att medlaren samtalar med barnet är medlaren förhindrad att ta en sådan kontakt. Barnets rätt att komma till tals får i dessa situationer i dag i stället säkerställas genom att socialnämnden talar med barnet.

Det är medlaren som i praktiken ska se till att barnets rätt till information och rätt att komma till tals uppfylls inom ramen för medlingsförfarandet. Vid ett samtal med medlaren får barnet möjlighet att framföra sin åsikt och få information och ställa frågor om processen. Det bör därför övervägas om en medlare bör ha möjlighet att prata med barnet även utan vårdnadshavarnas samtycke och om särskilda villkor för detta i så fall ska gälla. Medlaren måste ha föräldrarnas förtroende för att en lösning ska gå att nå och att samtala med barnet utan en förälders samtycke kan riskera att rubba medlarens förtroende. Samtidigt är det viktigt att barnet sätts främst och att barnet får nödvändig information och ges möjlighet att framföra sina åsikter.

Andra åtgärder för att förbättra medlingsförfarandet kan t.ex. vara tydligare riktlinjer för vad rapporten till domstolen ska innehålla. Om flera åtgärder föreslås bör det vara tydligt hur åtgärderna förhåller sig till varandra och i vilka situationer de olika åtgärderna är tänkta att tillämpas.

Utredaren ska därför

- ta ställning till om en medlare bör kunna tala med barnet även utan vårdnadshavarnas samtycke,
- vid behov föreslå andra åtgärder för att förbättra medlingsförfarandet än att en medlare kan tala med barnet utan vårdnadshavarens samtycke, och
- lämna nödvändiga författningsförslag.

Uppdraget att se över hur barnets ställning i socialtjänstens arbete med familjerättsliga frågor kan stärkas

Socialnämnden ansvarar för att hålla informationssamtal med föräldrarna inför en rättslig prövning av frågor om vårdnad, boende och umgänge. Föräldrarna ska också erbjudas samarbetssamtal om det inte är olämpligt, och efter behov erbjudas eller vägledas till stöd och hjälp i annan form. Samarbetssamtal hos socialnämnden kan även bli aktuellt efter förordnande om detta av rätten. Socialnämnden har dessutom i uppgift att lämna upplysningar till rätten och att genomföra vårdnadsutredningar. Inom ramen för detta arbete talar socialnämnden som utgångspunkt även med barnet. Socialnämnden har därmed en viktig del i arbetet med att se till att barnets behov och rättigheter tillgodoses i en vårdnadsprocess. Socialnämnden har också möjlighet att väcka talan om umgänge mellan barnet och någon annan än en förälder, t.ex. en bonusförälder.

När det särskilt gäller frågor om umgängesstöd har Riksdagens ombudsmän (JO) i några ärenden uppmärksammat brister i samspelet mellan socialtjänsten och tingsrätten. JO har bl.a. uttalat att det finns en risk för att det enskilda barnet inte får det individuella stöd som det har behov av. Enligt JO kan det bl.a. finnas anledning att överväga om socialnämnden bör få möjlighet att yttra sig också om lämpligheten av umgänge med umgängesstöd redan i samband med att nämnden yttrar sig om möjligheten att tillhandahålla umgängesstödet. Se JO:s beslut den 30 juni 2020, dnr 9119-2019 och den 19 januari 2021, dnr 1325-2020.

Barnets ställning kan behöva stärkas i socialtjänstens arbete. Olika åtgärder för att stärka barnets ställning kan ha olika för- och nackdelar. Några områden som analysen skulle kunna omfatta är hur umgängesstödet och vårdnadsutredningarna skulle kunna förbättras och om samverkan mellan domstolen och socialnämnden bör stärkas. Det kan även övervägas om det bör tydliggöras att en barnavårdsutredning hos socialtjänsten kan genomföras samtidigt som en vårdnadsutredning. Även närliggande frågor som har betydelse för barnet kan övervägas, såsom frågor kopplade till hjälp och stöd till föräldrarna. Om flera åtgärder föreslås bör det vara tydligt hur åtgärderna förhåller sig till varandra och i vilka situationer de olika åtgärderna är tänkta att tillämpas.

Utredaren ska därför

- lämna förslag på hur barnets ställning kan stärkas i socialtjänstens arbete, och
- lämna nödvändiga författningsförslag.

Uppdraget att överväga om en tillfällig företrädare för barn bör kunna utses vid insatser inom socialtjänsten

Det förekommer att barn och vårdnadshavare har intresse motsättningar eller att vårdnadshavare av andra skäl inte förmår företräda barnets intressen hos myndigheter och domstolar. I vissa ärenden där det finns potentiella intresse motsättningar mellan barn och vårdnadshavare kan barnet få en tillfällig företrädare som rättsligt företräder barnet i den specifika processen.

Enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga blir ett offentligt biträde för ett barn som inte fyllt 15 år, och som inte samtidigt är biträde för vårdnadshavaren, barnets ställföreträdare i det mål eller ärende som förordnandet avser utan att det krävs ett särskilt beslut om det. I brottmål kan en särskild företrädare för barn utses vid brott mot ett barn när en vårdnadshavare kan misstänkas för brottet eller kan befaras inte kunna tillvarata barnets rätt på grund av sitt förhållande till den som kan misstänkas för brottet. Det finns även möjlighet att förordna en god man för ett barn i vissa fall av intresse motsättningar mellan barnet och barnets företrädare. Om endast en av barnets båda vårdnadshavare samtycker till en åtgärd till stöd för barnet får socialnämnden även i vissa fall besluta att åtgärden får vidtas ändå, om det krävs med hänsyn till barnets bästa.

I regel får barn den hjälp och det stöd de behöver. I situationer där ett barn inte kan få hjälp från sin vårdnadshavare kan barnet dock ha svårt att initiera ärenden för att få vissa insatser eller visst stöd och utkräva sina rättigheter. Det finns därför skäl att överväga om det även finns behov av att kunna utse en tillfällig företrädare för barn vid insatser inom socialtjänsten eller enligt lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade. Tillfälliga företrädare skulle kunna förbättra rättssäkerheten för barn som har vårdnadshavare som på grund av intresse motsättningar, oförmåga eller andra skäl inte kan bevaka barnets intressen i vissa ärenden. Det skulle också underlätta och effektivisera handläggningen av ärenden där denna situation ibland förekommer. Samtidigt bedöms behovet av att förordna om tillfälliga företrädare inte komma att uppkomma särskilt ofta (se SOU 2023:40 s. 468–470). Vid bedömningen av

om det finns ett behov av att kunna utse tillfälliga företrädare för barn bör utredaren därför analysera i vilka konkreta situationer det skulle kunna vara aktuellt att utse en sådan företrädare och vilka andra former av stöd och hjälp det finns i de fallen.

Om utredaren bedömer att det finns behov av att införa en möjlighet att utse en tillfällig företrädare för barn i ärenden hos socialtjänsten bör utredaren även lämna förslag på hur en sådan ordning ska utformas. Regler om tillfälliga företrädare för barn får inte utformas på ett sådant sätt att det i grunden påverkar den roll som ett barns förmyndare har i förhållande till barnet. Däremot kan en tillfällig företrädare för barn ges möjlighet att bistå barnet i tydligt avgränsade frågor där det är till barnets bästa att så sker. Några frågor som bör övervägas är under vilka förutsättningar en tillfällig företrädare för barn ska kunna utses, vem som ska kunna utses till en sådan företrädare och vilka uppgifter som företrädaren ska ha. Det behöver även klargöras vem som ska kunna ta initiativ till att en tillfällig företrädare för barn utses och vem som ska besluta om åtgärden.

Utredaren ska därför

- ta ställning till om en tillfällig företrädare för barn bör kunna utses när det gäller insatser för barn inom socialtjänsten och enligt lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade och, i så fall, hur en sådan reglering ska utformas, och
- lämna nödvändiga författningsförslag.

Konsekvensbeskrivningar

Utredaren ska i enlighet med förordningen (2024:183) om konsekvensutredningar redovisa en konsekvensutredning för de förslag som lämnas. Vid ställningstagande i de olika avgränsningsfrågorna ska ekonomiska och andra konsekvenser tas i beaktande. Utredaren ska bedöma, beakta och redogöra för förslagens ekonomiska konsekvenser och konsekvenser i övrigt för enskilda och det allmänna. I konsekvensbeskrivningen ingår det att analysera, beskriva och, när det är möjligt, kvantifiera de samhällsekonomiska effekterna av förslagen. Om något av förslagen påverkar den kommunala självstyrelsen ska, utöver dess konsekvenser, också de särskilda avvägningar som gjorts enligt 14 kap. 3 § regeringsformen redovisas. De offentligfinansiella effekterna av förslagen ska beräknas och om förslagen kan förväntas leda till offentligfinansiella kostnader ska utredaren föreslå hur dessa ska finansieras.

Utredaren ska genomgående ha ett barnrättsperspektiv i den analys som görs och konsekvenser för barn och unga ska särskilt belysas. Utredaren ska också ha ett funktionshinderperspektiv och ett jämställdhetsperspektiv. Utredaren ska även säkerställa att de förslag som lämnas är förenliga med grundläggande fri- och rättigheter i regeringsformen, barnkonventionen och Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

Kontakter och redovisning av uppdraget

Utredaren ska, i den utsträckning som det bedöms relevant, undersöka och beskriva hur de frågor som uppdraget omfattar behandlas i andra länder, främst de nordiska men även andra länder som är jämförbara med Sverige, såsom Tyskland och Frankrike. Vidare ska utredaren, i så stor utsträckning som möjligt, även hämta in synpunkter och upplysningar från barn som har erfarenheter av vårdnadstvister och andra för utredningen relevanta frågor samt från berörda myndigheter och organisationer. Inhämtandet av information från barnen kan t.ex. ske genom kontakter med barnrättsorganisationer. Utredaren ska hålla sig informerad om och beakta relevant arbete som pågår inom Regeringskansliet. Utredaren får överväga sådana närliggande frågor som har samband med de frågeställningar som ska utredas.

Uppdraget ska redovisas senast den 24 augusti 2026.

(Justitiedepartementet)